

Непомняща Т. В.⁴⁷

Історичний аспект розвитку комунікативної компетентності особистості: антична доба

У статті розглянуто філософські витоки формування комунікативної компетентності особистості. Акцентовано увагу на спадщині античних мислителів.

Ключові слова: діалог, комунікативна компетентність, комунікація, оратор, риторика.

Нині у всіх сферах людської діяльності (промисловості, бізнесі, політиці, медицині, освіті тощо) відчувається потреба у фахівцях, які не лише обізнані у своїй професійній діяльності, але й здатні співпрацювати з людьми, мають почуття відповідальності, бажання проявити себе у конкурентних умовах, служать загальній справі, ініціативні, допитливі, прагнуть творчості і самовдосконалення. Вища школа має реагувати на запити часу, оскільки на неї покладена надважлива місія – підготувати

⁴⁷ Непомняща Тетяна Володимирівна, асистент кафедри Вища математика; Автомобільно-дорожній інститут ДВНЗ ДонНТУ; м. Горлівка, Україна

людину до повноцінного життя у сучасному суспільстві, функціонування і самореалізації у професії, адаптації до швидкозмінних запитів ринку праці, що є неможливим без належного рівня сформованості комунікативної компетентності. Комунікативна компетентність студента – інтегративна якість особистості, що виконує функцію адаптації та адекватного функціонування в соціумі задля успішного виконання навчально-пізнавальних, а в майбутньому – професійних завдань. Пошук шляхів формування зазначеної компетентності вимагає звернення до світової філософської спадщини.

Історичний аспект розвитку вмінь професійного спілкування досліджено у роботах С. Амеліної, В. Бабенко, З. Залібовської- Ільницької, О. Кравченко, А. Сембрат та ін. Але ми вважаємо необхідним детально розглянути спадщину античних філософів, адже саме тоді виникли ідеї гуманізму (система поглядів на людину як найбільшу цінність, намагання створити умови для її всебічного розвитку), що й у наш час визначають горизонт удосконалення сучасного суспільства.

Метою статті є дослідження того, яке значення надавали мислителі Стародавньої Греції і Стародавнього Риму комунікаціям між людьми; як еволюціонували шляхи формування комунікативної компетентності особистості в античну добу.

Варто відзначити, що на дофілософському етапі розвитку людства стосунки у суспільстві не вважалися такими, що потребують окремого вивчення, оскільки інтерес первісної людини був спрямований на пізнання законів природи та їх міфічне пояснення, її мислення було не здатним до теоретичного усвідомлення суспільних явищ, зокрема спілкування.

З розвитком людства зароджувався і зростав інтерес до сутності, механізмів, закономірностей процесу комунікації (взаємообміну інформацією) між людьми. В античну добу шляхом спілкування вирішувалися складні політичні питання, а тому виникла необхідність усебічного дослідження комунікацій між людьми.

У 5-4 століттях до н.е. у Греції був закладений початок розвитку риторики, завдяки діяльності софістів, або, як їх ще називали, вчителів «словесної боротьби». Вони навчали політиків мистецтву відстоювати власні думки, переконувати людей. Дослідження софістів, що стосуються важливих аспектів спілкування, викладено у творах «Суперечки» Зенона Еленського, «Наука суперечки», «Велике слово» і «Істина, або слова, що спростовують» Протагора, «Про питання і відповіді» Антисфена. Софісти навчали молодь влучно говорити, наводили приклади комунікативної поведінки видатних особистостей того часу. Основними методами навчання були дискусії, бесіди, інсценовані діалоги тощо.

Особливого значення античні філософи надавали мовленнєвому аспекту комунікації. Представник Мілетської школи філософії Анаксимандр (610–546 р. до н.е.) наполягав на необхідності ретельного підбору мовних засобів у процесі спілкування, орієнтації на партнера. Він відводив комунікаціям між людьми провідну роль у розвитку цивілізації, вважаючи звичайне розмовне мовлення найважливішим із визначних факторів становлення цього світу [1, 271].

Проблема спілкування цікавила й видатного давньогрецького філософа Піфагора (580–500 р. до н.е.). Мислитель вважав, що у процесі спілкування людина має бути стриманою, намагатися більше слухати, ніж говорити, обмірковувати кожне слово. Піфагор зазначав, що «бесіду треба вести так, щоб співрозмовників перетворювати з ворогів на друзів, а не із друзів – на ворогів» [8, 41].

У самостійну науку риторика виділилася за ініціативою давньогрецького філософа Емпедокла (490-430 р. до н.е.). У той час під риторикою розуміли науку, що дозволяє «добре говорити за допомогою пов'язаних за змістом роздумів» [8, 98]. Значно пізніше для вивчення риторики з'явився підручник Діонісія Галікарнаського (55-8 р. до н.е.) «Про сполучення слів», що містить такі розділи:

- природа сполучення слів, сила слова, мета мовлення, види мовлення;
- поезія слова, мовлення;
- способи мистецтва мовлення.

Формувати культуру спілкування Діонісій пропонував за допомогою двох видів вправ: для розвитку думки і для навчання використання слів [4, 171-172].

Значення комунікацій у всіх сферах діяльності людини розумів і видатний давньогрецький філософ Сократ (469 до н.е., – 399 до н.е.). Він зазначав, що «доблесті військові й політичні нерозривно пов'язані з майстерністю у мистецтві слова» [3, 200], і, треба сказати, сприяв розвитку цього мистецтва за допомогою діалогів. Сократ навчав не лише красномовству, він навчав взаємодії, спільному розв'язанню пізнавальних проблем. Його діалог – «свого роду лабораторія, одухотворене пошукове поле, яке неможливе без спілкування, без присутності, точніше, без співприсутності двох людей у процесі спільного пошуку істини» [5, 60]. У сократівському діалозі діють дві особи, для яких

істина й знання не задані у готовому вигляді, а являють собою проблему та передбачають пошук. Таким чином, комунікація є джерелом пізнання і усвідомлення навколишнього світу.

Учень Сократа Арістотель (384-322 р. до н.е.) створив трактат «Риторика», в якому узагальнив накопичений у Греції досвід з ораторського мистецтва. Значення риторичного мистецтва, на його думку, дозволяє людині «знаходити можливі способи переконання стосовно кожного даного предмета» [2, 19].

Закономірності процесу комунікації цікавили і філософів Давнього Риму. У навчальних закладах Римської імперії також навчали мистецтву риторики, але це стосувалося лише молоді аристократичного походження. Цікаво, що вчитель риторики цінувався вище, ніж інші педагоги. Він навіть міг займати високі державні посади [6, 302].

Розглянемо погляди деяких філософів і педагогів Давнього Риму на значення спілкування і методи навчання ораторському мистецтву.

Так, видатний філософ, поет, державний діяч і оратор Луцій Аней Сенека (4 р. до н. е. – 65 р. н. е.) відводив прагненню до комунікації провідну роль у становленні і розвитку людського суспільства. Він стверджував: «товариськість забезпечила людину пануванням над тваринами. Товариськість дала йому, сину землі, можливість увійти у чуже йому царство природи і стати владикою морів... Вона не дає випадку здолати його, оскільки її можна закликати до протидії випадку. Усунь товариськість, і ти розірвеш єдність роду людського, на якому тримається життя людини» [9, 88].

Давньоримський політичний діяч, оратор, філософ і літератор Цицерон (106-43 р. до н. е.) надавав умінню висловлювати думки важливе місце у системі освіченості людини. Цицерон зазначав: «Ніхто не може говорити про те, чого він не знає, але, якщо він це добре знає, але не вміє побудувати промову і відшліфувати її, то навіть про те, що він знає, він не може говорити» [10, 352].

Видатний римський педагог Квінтіліан (35-100 р. н.е.) створив трактат «Про виховання оратора», в якому значну увагу приділив не тільки мовленнєвим актам, але й особистісним характеристикам оратора. Він наголошував, що оратор має бути сміливим, справедливим, здатним не тільки висловлювати власну думку, але й сприймати погляди інших [7, 52]. У власній роботі з дітьми філософ влаштовував змагання у мистецтві проголошення промов, організовував спільну діяльність учнів, що відповідає сучасній концепції інтерактивного навчання.

Вагомим кроком уперед у формуванні культури спілкування стало впровадження в освіту класифікації дисциплін, запропонованої римським філософом Боецієм (480-524 р. н.е.). Всі навчальні предмети поділялися на дві групи: тривіум (граматика, риторика, діалектика) і квадривіум (арифметика, геометрія, астрономія, музика). Перша фаза, тривіум, була обов'язковою для всіх, хто відвідував заняття у приватних чи державних школах, а оволодіти дисциплінами квадривіуму могли далеко не всі учні. Ми повністю погоджуємося з думкою О. Кравченко стосовно розподілу предметів: «якщо розглянути предмети тривіума, то стає очевидно, що навчання ведення бесіди, суперечки, діалогу та їх мовного оформлення розглядалося як найважливіше, першочергове завдання, база для всіх інших наук... Це свідчить про зростання уваги тогочасних педагогів до питань культури спілкування як складової частини професійної діяльності, однаково важливої для будь-якої сфери. Тому красномовство стало символом культурної людини і однією з цінностей еліти тогочасного суспільства» [6, 302-303].

Вважаємо, що інтерес античних мислителів до проблем спілкування є цілком природним. В епоху античності було зроблено вагомий крок у розвитку цивілізації, зокрема, це стосується місця людини у суспільстві. Разом із зародженням демократії і гуманізму закономірно з'являється потреба в ефективних комунікаціях. Античні філософи, педагоги, суспільні діячі також розуміли наскільки важливо для людини вміння виголошувати промови, переконувати, вести діалог, виявляючи при цьому товариськість і толерантність. Звичайно, у тогочасній освіті не йшла мова про необхідність формування компетентностей, але навчання риторики, сократівські діалоги були спрямовані на формування у людини тих умінь й особистісних якостей, що у сукупності відповідають сучасному терміну «комунікативна компетентність».

Таким чином, підтверджується, що процес суспільного розвитку відбувається за спіраллю, тобто на кожному новому етапі людство звертається до одних і тих самих проблем на якісно новому рівні. Так, у сучасному інформаційному суспільстві з'явилася потреба формування комунікативної компетентності особистості, але деякі аспекти цієї проблеми розглянуто ще філософами Стародавньої Греції і Стародавнього Риму.

Література

1. Антология мировой философии. В 4 томах. Т. 1. Философия древности и средневековья. Часть 1. / [ред. коллегия: В. В. Соколов и др.]. – М.: Мысль, 1969. – 576 с.

2. Аристотель. Риторика / Аристотель // Античные риторика / Аристотель; [собр. текстов, ст., коммент. и общ. ред. А. А. Тахо-Годи; пер. Н. Платоновой]. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1978. – С. 15 – 164.
3. Асмус В. Платон / В. Асмус. — М.: Мысль, 1969. – 222 с.
4. Дионисий Галикарнасский. О соединении слов / Дионисий Галикарнасский // Античные риторика / Дионисий Галикарнасский; [собр. текстов, ст., коммент. и общ. ред. А. А. Тахо-Годи; пер. М. Л. Гаспарова]. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1978. – С. 167 – 221.
5. Кессиди Ф. Х. Сократ / Ф. Х. Кессиди. — М.: Мысль, 1988. — 248 с.
6. Кравченко О. Філософські витоки культури професійного спілкування: антична доба / О. Кравченко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 22. – С. 300-303.
7. Советский энциклопедический словарь / предс. ред. коллеги А. М. Прохоров. – М.: Советская энциклопедия, 1982. – 1600 с.
8. Таранов П. С. 120 философов: Жизнь. Судьба. Учение. Мысли: Универсальный аналитический справочник по истории философии. В 2 томах. Т.1. / П. С. Таранов. – Симферополь: Реноме, 2005. – 704 с.
9. Хрестоматия по философии / под. ред. А. А. Радугина. — М.: Центр, 1998. — 237 с.
10. Цицерон. Три трактата об ораторском искусстве / Марк Туллий Цицерон; пер. с лат. Ф. А. Петровского [и др.]; под ред. М. Л. Гаспарова. – [Репринт. воспроизведение изд. 1972 г.]. – М.: Ладомир, 1994. – 470 с.

Nepomniashcha T.

The philosophical sources of communicative competence: antiquity.

Donetsk National Technical University, Automobile and Highway Institute, Horlivka, Ukraine

Nepomniashcha Tetiana. The philosophical origins of the communicative competence are exposed in the paper. The attention is focused on the heritage of antiquity thinkers. The views of antiquity philosophers to the importance of communication between people are analyzed. The evolution of methods of forming the communicative competence in antiquity is given in the paper. The author points out that learning of rhetoric and implementing of Socratic dialogues in teaching process give the opportunity for forming of personal qualities, corresponding to the modern concept of "communicative competence."

Keywords: *dialog, communicative competence, communication, speaker, rhetoric.*